

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 2135-2140

Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy, yazar Mehmed Said Hatiboğlu (Ankara: Otto Yayınları, 2012)

Prophet Muhammad and External Wahy by Mehmed Said Hatiboğlu (Ankara: Otto Publishing, 2012)

Deęerlendiren / Reviewed by

İlyas Canikli

Yrd. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Hadis Anabilim Dalı

Assistant. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences

Department of Hadith

Ankara, Turkey

ilyascanikli@gmail.com

ORCID ID orcid.org/0000-0001-9340-7982

Abstract: There is a great deal of news from the Prophet concerning especially the future of the Islamic umma in Islamic sources. Their common features are that they inform about *ghayb*, "unseen". Because of these narrations mostly reported from the Prophet, this has brought about various opinions among Muslims who have interpreted them throughout centuries. This situation is also present today. It is important to know that these narrations are evaluated in terms of the measurement of Qur'an and Prophetic tradition, and also the measurement of these two sources is important. This work, which is tried to be evaluated,

---

deals with the nature of the news / reports about the Unseen (ghayb) and how important the Qur'anic approach to their understanding.

Keywords: Prophet Muhammad, Qur'an, External revelation, Ghayb, Knowledge.

Türkiye’de hadis araştırmaları alanında önemli bir yere sahip olan ve yaptığı nitelikli çalışmalarla ilme katkıda bulunduğu gibi öğrencilerine örnek olan Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu’nun “*Hz. Peygamber ve Kur’an Dışı Vahiy*” adlı kitabı özeldede hadis alanında, genelde İslami ilimler sahasında çalışan herkes için başucu kitabı olacak nitelikte bir eserdir. Sayın Hatiboğlu’nun bu kitabı ülkemizde ilim yolcuları tarafından tanınıyor olsa da kariyerine yeni başlayan araştırmacılara ve genel okuyucuya eser hakkında bilgi vermenin ve üzerinde tanıtıcı mahiyette kritik yapmanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

Sayfa sayısı az ama taşıdığı bölüm ve başlıklarla önemli bilgiler içeren eser “Giriş” ve üç bölümden oluşmaktadır. Aşağıda sırasıyla, bu giriş ve bölümlerde hangi konulardan bahsedildiğine işaret edilecektir.

Yazar, giriş bölümünde, öncelikle gaybın anlamı, gaybın sahibi, gaybe muttali kılınanlar, Hz. Peygamber ve gayb başlığı altında Hz. Peygamberin vahiyleri eksiksiz bildirmiş olması ve onun Kur’an kaynaklı gayb bilgisi gibi konulara yer vermiştir. (s. 17-27) Gayb ve gaybe dair meseleler Kur’an’ın bizzat belirttiği gibi iman edilmesi gereken konular arasında yer alır. (el-Bakara 2/3) Ancak geleceğe dair hususlar ve bilinmesi zor ya da imkânsız olan konular insanda sürekli ilgi ve merak uyandırmıştır. Yazarın giriş bölümünde gaybe dair merakın giderilmesine yönelik yeterli ve ikna edici bilgiler verdiği görülmektedir. O, takdim bölümünden başlayarak kitabın tamamında Kur’an âyetlerini ve önemli gördüğü alıntılarını Arapça metniyle sunmayı değişmez bir prensip olarak uygulamıştır. Yazar gaybın anlamını açıklarken öncelikle Kur’an’ın “*şehadet*” ve “*gayb*” kelimeleriyle iki zıt âleme dikkat çektiğine işaret eder. Şehadet yani görünen varlıklar âlemini açıkladıktan sonra gaybın insanın bilgi edinemediği bir alan olduğunu belirtir (s. 17). Gaybın anlamı konusunda sahabeden sonraki dönemlere kadar ortaya konulan görüş ve düşünceleri zikretmiştir (s. 18-20). Aynı çerçevede, âyetlere dayanarak gaybın sahibinin Allah olduğunu ve gaybın bilgisinin ancak Allah’ın dilemesiyle elçilere verilebileceğini dile getirmiştir (s. 20-21).

Yazar gayb kavramını Kur'an ve bazı âlimlerin düşünceleri çerçevesinde açıkladıktan sonra kitabın asıl konusunu oluşturan "Hz. Peygamber ve Gayb" başlığı altında Rasulullah'ın gaybe dair bilgisinin sınırlarını irdelemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda meseleyi "Hz. Peygamberin Kur'an Kaynaklı Gaybi Bilgisi" başlığı altına yerleştirdiği üç bölümde incelemiştir. Bunlar; geçmişin gaybi haberleri, yaşanan zamanın gaybi haberleri (Hz. Peygamber devri) ve gelecekle ilgili gaybi haberler şeklinde sıralanmaktadır (s. 27).

Yazar, kitabın ikinci bölümünde ilk olarak, Kur'an'da gaybe dair âyetler çerçevesinde "Geçmişin Gaybı" başlığı altında, Kur'an'da geçmişe dair çok sayıda âyet olduğuna işaret etmekte ve konuyu Hz. Musa'dan başlayarak izaha çalışmaktadır. Böylece âyetler çerçevesinde geçmiş bilgisinin temel karakterini ortaya koymuştur (s. 29-30). Yazara göre Hz. Peygamber ve Müslümanlar geçmişe ait bilgilerin doğruluğunu ancak vahiy yoluyla öğrenebileceklerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in geçmiş peygamberler veya Ehl-i Kitap hakkında verebileceği açıklama Kur'an'ın verdiği bilgiyle sınırlıdır (s. 31-32).

Hatiboğlu ikinci bölümde, Peygamber dönemine ait gayb haberleri bilgisine yer vermiştir. Yazar bu bağlamda; Hz. Peygamber'in risaleti boyunca çeşitli mekânlarda kendi gıyabında cereyan eden birçok olayı şahsen bildiğini iddia etmenin, onu beşer hüviyetinden çıkarmak anlamına geleceğini belirtmektedir. Ayrıca o, bu çerçevede, Hz. Peygamber'in kendi muhitinde gıyabında meydana gelen olayları, söylenen sözleri ve zihinlerden geçirilenleri Kur'an vahiy olmadan bildiğine delalet eden hiçbir âyet olmadığını söylemektedir. (s. 33)

Yazarın bu bölümde gündeme getirdiği hususlardan biri de Kur'an dışı vahyin olduğunu ileri sürenlerin delilleri arasında, gaybdan haber veren vahiylerin bulunduğu iddiasıdır. Yazar, iddia sahiplerinin bu görüşlerini desteklemek için getirdikleri delillere ilmî kaynaklara dayanarak cevap vermektedir. Hatiboğlu, Tahrîm suresinin 3. âyetinde yer alan olayın Kur'an dışı vahye delil gösterilmesine bu olayın Hz. Peygamber ile eşleri arasında cereyan eden söz konusu hadiseyle bir alakasının olmadığını söyleyerek itiraz etmekte ve âyette zikredilen hususun Hz. Peygamber ile eşleri arasında vaktiyle geçmiş bir vakaya işaret ettiğinden bahsetmektedir (s. 35). Yazar, aynı şekilde Zeynep bint Cahş olayının âyetle bildirilmesinin de Kur'an dışı vahye bir delil olamayacağını düşünmektedir (s. 35-39). Yazara göre, bu ve benzeri âyetlerin lafzî manalarına bakarak Hz. Peygamber'e Kur'an dışında da vahiy geldiğini iddia edenlerin bu anlayışı görünürde

mantıklı olsa da Kur'an'ın üslubu ve âyetlerin bağlamı dikkate alındığında bu âyetlerin iddia edildiği gibi anlaşılamayacağı görülecektir (s. 35).

Bu bölümde yer alan bir başka hususa gelecek olursak; yazar, Kur'an'da beşerî fiillerin Allah'a isnadının Kur'an dışı vahye delil olduğunu iddia edenlerin görüşleri hakkında delil merkezli değerlendirmeler yapmaktadır. Ona göre Hz. Peygamber'in şahsi içtihat ve teşebbüslerini ilahileştirmek doğru değildir (s. 40-44). Hatiboğlu, Peygamber fiillerinin Kur'an-ı Kerim'de ilahileştirilmesi bahsinde, Bedir ve Uhud harbinde vuku bulan bazı olaylara işaret etmekte ve ashabın bazı siyasi ve askerî uygulamaları değerlendirilirken bunların onun emrine uyularak yapılmış gibi anlatılmasının yanlışlığına dikkat çekmektedir (s. 50). Yazar, Hz. Peygamber'in yaptığı her davranışın vahiy mahsulü olmadığı tezini ticari hayattan verdiği örnekler, sünnetten aldığı misaller, Zorluk Gazvesi ve Allah adına hükümde bulunmak gibi başlıklarla kanıtlamaya çalışmıştır (s. 51-60).

Yazar, kitabında meseleyi “*Kur'an-ı Kerim dışı vahiy var mıdır?*” şeklindeki bir başlıkla irdelemeye çalışmaktadır (s. 61). Konu sahabe dönemi olayları ve nakledilen sözler çerçevesinde irdelenmektedir (s. 61-66). Yazar, Hz. Peygamber'in yaptığı her eylemin vahiy mahsulü olmadığını çeşitli vakalar ile açıklamakta ve bunlara Bey'atu'r-Rıdvan, Tebuk Seferi, Mescid Hadisesi ve Tebuk dönüşü meydana gelen olayları örnek göstermektedir. Sonuçta olayların tarihî şartlara göre geliştiği, Hz. Peygamber'in yaşadığı çevrenin gizliliklerine sahabenin ancak Kur'an'ın bildirmesiyle muttali oldukları düşüncesi vurgulanmaktadır (s. 66-90).

Yazar, Hz. Peygamber dönemi olaylarını incelerken onun psikolojik durumuna dikkat çekmekte ve kendi çevresiyle ilişkilerin ve beşerî olaylarda gösterdiği psikolojik tezahürlerin tamamen normal sınırlar içerisinde meydana geldiğini ve gaybı bilen biri gibi davranmadığı düşüncesini dile getirmektedir. Rasulullah'ın herhangi bir insan gibi sevindiğini ve üzüldüğünü, bunun da vahye dayanmayan normal bir davranış olduğunu belirtmektedir. Yazar bütün bu düşüncelerini İslam tarihinde meydana gelen olaylarla desteklemeye çalışmaktadır (s. 90). Kitapta ayrıca Hz. Peygamber'in kendisine gönderilecek bir yazılı metnin içeriğini gaybi olarak bildiğine dair delilin olmadığı zikredilmekte, yazıların yazılması ve okunması için sahabilerin görevlendirildiği söylenmektedir. Sonuçta Hz. Peygamberin iddia edildiği gibi her şeyi bilemediği düşüncesi “*Rasulullah şahid olmadığı şeyi Allah bildirmedikçe bilemez.*” haberi ile desteklenmektedir (s. 104).

Yazar, bu çalışmada, Hz. Peygamber dönemine ait gaybi ihbarlardaki ilahi katkıya dair çok sayıda yaşanmış olayı örnek vermektedir. Bu örneklerin hepsinde Hz. Peygamber ve sahabesinin beşer gibi hareket ettiği vurgusu hâkimdir. Sıradan bir insanın veya topluluğun başına gelebilecek her şeyin onların da başına gelebildiği vurgulanmaktadır (s. 104-120).

Üçüncü bölümde yazar, gelecekle ilgili gaybi haber konusuna yer vermekte ve buna bağlı olarak konuyu, peygamberlik ve istikbal bilgisi, Hz. Peygamber ve istikbal, nebevî istikbal haberlerinde ilahi katkı ve Kur'an-ı Kerim'in istikbal haberleri gibi ana ve bunlara bağlı alt başlıklar altında incelemektedir (s. 121-170). Yine bu başlık altında, peygamberlerin kendilerinden sonraki dönemler hakkında şahsen bilgi sahibi olmadıkları Kur'an'ın beyanı ile ortaya konmaktadır. Gelecek gayb ile ilgili bu gerçeğin Son Peygamber için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Yazara göre Mekke döneminde Hz. Peygamber'e istikbal konusunda yöneltilen sorulara verilmiş olan cevaplarda bu noktayı aydınlatan beyanlar mevcuttur. Âyetlerin kıyametin ne zaman kopacağıyla ilgili sorulara verdiği cevaplar buna delil olarak sunulmaktadır (s. 122-137).

Yazar, "Hz. Peygamber ve İstikbal" başlığı altında sünnetin beyanı konusuna yer vermiştir. Hz. Peygamber'in risalet hayatı, Kur'anî zihniyetin fiiliyata geçirilmesi şeklinde izah edilmiştir. Rasulullah'ın ileriye yönelik faaliyeti de aynı çerçevede kabul edilmiştir. Cahiliye anlayışı Peygamber'e "yarını biliyor olma vasfı"nı yükleyince onların bu talebini sahip oldukları fikirleri tashih ederek cevaplamıştır. Hz. Peygamber Mekke müşriklerin bu talepleri karşısında her şeyi biliyor edasıyla hareket etmemiştir. Böylece bu batıl düşüncelerini boşa çıkarmıştır. Yazar, vermiş olduğu örneklerle Hz. Peygamberin her şeyi önceden bildiği düşüncesinin hakiki temellere dayanmadığını ifade etmiştir. Hatiboğlu, verdiği örneklerle Hz. Peygamberin şahsî tavsiye ve emirlerinde kendi döneminin şartları içerisinde hareket ettiğini anlatmaya çalışmıştır. Ona göre gelecek gelişmeler, gaybi önceden bilmesiyle ilgili bir durum değildir. (s. 143)

Hatiboğlu aynı bölümde konuyu nebevî istikbal haberlerinde ilahi katkı başlığı altında incelemekte ve Hz. Peygamber'in, istikbale yönelik kararlarını şahsî takdir ve içtihatlarına göre aldığını belirtmektedir. Yazar, kaynaklarımızın bir taraftan Hz. Peygamberde kendisinden sonra ashabının neler yapacağı bilgisinin olmadığını dolaylı yollardan ona ifade ettirirken, diğer taraftan da kıyamete kadar vuku bulacak her şeyi bildiği ve bildirdiğini yine ona istinaden naklettiği

çelişmesine dikkat çekmektedir. Kitapta konu bu hususta çok sayıda rivâyete yer verilerek açıklanmaktadır (s. 153).

Yazar, Hz. Peygamber'in bütün istikbali bildirmiş olduğuna dair rivâyetlere örnekler vermektedir. Bu rivâyetlerde ana tema olarak Hz. Peygamber'in kıyamete kadar olacak her şeyi bildiği hususu yer almaktadır. Hatiboğlu, rivâyetler üzerinden Hz. Peygamber'in her şeyi bildiğini dikte eden anlayış ile yüz yıl sonra Müslümanların içine düştüğü durumdan onun haberdar olmaması arasındaki çelişkiye dikkat çekmektedir (s. 156). Ayrıca yazar gaybi haberlerin genel mahiyetiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Kitap ve sünnetten deliller çerçevesinde, Kur'an'da yer almayan istikbal haberlerinin hangi sebeplerle ortaya çıktığını tespit zarureti vardır." (s. 163).

Yazar, kitabının sonunda Kur'an'da yer alan istikbal haberiyle ilgili âyetlere işaret etmektedir. O, Bizans-İran mücadelesinin serencamına değinerek şu görüşleri dile getirmektedir: "Hz. Peygamberin sağlığında cereyan eden Bizans-İran kavgasının geleceğe dair Kur'an'a yansımış bir tarafı yoktur. Başlangıçta putperest Persler, Ehl-i Kitap Bizanslıları devamlı bozguna uğratmış, hatta Kudüs'teki mukaddes haçları el ve yer değiştirmiştir. Sonuçta bu olayın haberleri Arabistan şehirlerine ulaşıyordu." (s. 165)

Yazarın Müslümanların yakın geleceklerinden haber veren âyetlerin ne şekilde anlaşılması gerektiğine dair yorumları oldukça önemlidir. Ona göre bunlar gaybı bilmeye delil olamaz. (s. 167). Yazar bu konudaki açıklamalarını risalet Medine'sinin nifak fırkası ve Mekke'nin fethi müjdesiyle ilgili anlatımla bitirmiştir.

Mehmed Said Hatiboğlu'nun özetle tanıtmaya çalıştığımız bu eseri alan araştırması açısından her türlü takdire şayandır. Bu çalışmada meseleler ortaya konulmuş ve konular ilgili âyet, hadis, sahabe sözleri ve tarihî bilgiler çerçevesinde izah edilmeye çalışılmıştır. Elbette kitap üzerine yapılan bu mütevazı kritikler eserin tam anlamıyla tanıtıldığını söylemek mümkün değildir. Bu kritik ve değerlendirmenin, bu eserin baştan sona okunarak okuyucu tarafından doğrudan anlaşılmasına bir işaret ve teşvik işlevi görmesini temenni ediyoruz.